

УДК: 347.211

ОСОБЛИВОСТІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ США ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Жилінкова О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: У статті проведено теоретичний порівняльно-правовий аналіз авторських ліцензійних правовідносин в США та здійснено спробу з'ясування можливості впровадження до вітчизняного правового поля успішних правових надбань американської практики щодо надання ліцензій на використання об'єктів авторського права.

Ключові слова: ліцензування, авторське право, уявні ліцензії, обов'язкові ліцензії, переривання дії ліцензії.

Аннотация: В статье проведен теоретический сравнительно-правовой анализ авторских лицензионных правоотношений в США и предпринята попытка выяснения возможности внедрения в отечественного правового поля успешных правовых достижений американской практики по предоставлению лицензий на использование объектов авторского права.

Ключевые слова: лицензирование, авторское право, подразумеваемые лицензии, обязательные лицензии, прерывание действия лицензии.

Annotation: This article presents the theoretical comparative legal analysis of licensing relationships in the U.S. and attempts to determine the possibility of implementing the successful legal heritage of the American practice of granting licenses for the use of copyrighted works into the national legal framework.

Key words: licensing, copyright, implied licenses, compulsory licenses, termination of the license.

Порівняно із Україною, де досі надається перевага судовому захисту порушених авторських прав, у західних країнах приділяється значна увага договірному регулюванню авторських правовідносин, яке виконує функцію попередження правопорушень в сфері експлуатації об'єктів творчості. Надання ліцензій на використання творів є найбільш розповсюдженим засобом реалізації авторських прав у США та в інших економічно розвинутих країнах світу. Значну частину таких ліцензій становлять дозволи на використання комп'ютерних програм, оскільки досі цей об'єкт підпадає під охорону норм авторського права. Поширеним є ліцензування в розважальній індустрії – на телебаченні, в музичному та кінобізнесі тощо. Інтернет надає можливість для здійснення авторських прав на твори шляхом надання онлайн-ліцензій. Залучення механізму надання ліцензій до комерційних відносин між праволодільцями та користувачами творчого продукту сприяє підвищенню економічних оборотів із урахуванням інтересів кожного з відповідних суб'єктів права інтелектуальної власності. Для праволодільця ліцензія – це можливість збереження за собою авторських майнових прав, для користувача – спосіб отримання законної можливості використання об'єкту, в багатьох випадках, на гнучких умовах.

Ще однією підставою серйозного ставлення західних юристів та праволодільців до процесу надання ліцензій в авторському праві є реальна загроза судових звернень у разі, якщо ліцензія не виконує своєї основної функції – встановлення прав та обов'язків учасників цивільних правовідносин. Тобто ліцензія виступає у ролі баласту між правомірним використанням об'єктів авторського

права згідно з волею праволодільця й користувача, та звернення до суду з метою розв'язання конфліктів.

Різноманітність ліцензійних правовідносин, яка сьогодні має місце в США, свідчить про практичну цінність ліцензії як засобу реалізації суб'єктивних цивільних прав щодо творів мистецтва та інших результатів розумової діяльності людини. Це обумовлює актуальність вивчення теоретичних засад ліцензування в авторському праві та юридичної практики застосування системи надання дозволів на використання творів у США.

Метою статті є проведення теоретичного порівняльно-правового аналізу ліцензійних правовідносин у США та Україні, здійснення спроби з'ясування можливості впровадження до вітчизняного правового поля успішних правових надбань американської практики щодо надання ліцензій на використання об'єктів авторського права.

У роботі наведено аналіз аналіз наукових праць провідних зарубіжних та вітчизняних науковців щодо актуальних питань договірної права, застосування ліцензій в авторському праві, зокрема, таких фахівців: Е. Браун, Г. Гілмор, Ю.М. Капіца, О.П. Калютін, М. Коєн, В.М. Крижна, П. Меггс, К. Роувер, О.П. Сергеев, Е. Скрокі, П. Теппер, М. ЛаФранс та ін.

Згідно з вітчизняним законодавством ліцензія може бути як частиною договору, так і окремим документом (ст. 1108 ЦК України). У США чіткої межі між ліцензією та ліцензійним договором не проводиться та ліцензування розглядається як договірні форма здійснення авторських прав. Отже, розуміння договірних традицій та законодавства (поряд із прецедентною практикою) щодо договірної регулювання суспільних відносин у США є базовими для з'ясування особливостей ліцензування в авторському праві цієї країни.

Різниця між договірним регулюванням цивільних відносин у США та Україні полягає здебільшого у

ролі, яку відведено такому регулюванню суспільством. Саме суспільством, і вже як результат – законом. Розуміння ролі договору як основного засобу регулювання суспільних відносин є результатом якісно іншого тлумачення на заході історії та тих факторів, які впливали на правосвідомість людини в цілому. За словами М. Коена, правова система, в якій права та обов'язки визначені домовленістю між сторонами, є кращою, ніж система, в якій вони визначені законом [1, с. 553]. Отже, говорячи про важливість договору як регулятора суспільних відносин, американські юристи кидають виклик континентальній правовій системі в цілому, в якій права та обов'язки сторін у договорі (як це вбачається М. Коену) визначаються зафіксованими у законі нормами, а не встановлюються ситуативно залежно від обставин конкретної справи. Тобто цінність договору полягає у прояві індивідуальної ініціативи з метою досягнення цілеспрямованої домовленості [1, с. 555]. Фактично на перший план у правовідносинах між суб'єктами цивільного права виступає принцип свободи договору. Це забезпечує гнучкість у взаємодії зазначених суб'єктів, максимальне наближення до тих цілей, які мають сторони договорів.

Особливого значення гнучка договірна практика має для авторського права. Адаже законодавство в цій сфері розвивалося протягом значно меншого часу, ніж нормативні приписи щодо більш традиційних об'єктів цивільного права – речей, грошей тощо. Саме поширена практика реалізації права на свободу договору в країнах із розвинутою ринковою економікою обумовила існування надзвичайно різноманітних договірних конструкцій. Зокрема, в США досить розповсюдженими є договірні засоби регулювання суспільних відносин щодо результатів творчості, які не притаманні вітчизняному авторському праву. Цікавими можна назвати **обов'язкові ліцензії, «уявні» ліцензії та переривання дії ліцензії**.

В Україні у патентному праві існують примусові ліцензії (ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [2]). Однак у вітчизняному авторському праві подібний нормативний припис відсутній. У США передбачена можливість існування схожого на примусові ліцензії засобу – **обов'язкових ліцензій** (§115 Закону «Про авторське право» 1976 року [3]), що стосуються публічного використання аудіо записів недраматичних музичних творів. Закон встановлює специфічні умови та процедуру отримання обов'язкових ліцензій, а також – різні юридичні наслідки їх отримання. Зважаючи на особливості об'єкта права інтелектуальної власності, про який йдеться у вказаній статті, можна провести чимало паралелей із обмеженням авторських та суміжних прав, тобто сама природа обов'язкових ліцензій тісно пов'язана із обмеженням суб'єктивних прав та значно меншою мірою впливає із волі сторін ліцензійного договору. Існування такого засобу впливу на поведінку суб'єктів авторських відносин обумовлено, зокрема, врахуванням суспільних інтересів та необхідністю обмеження монополії правоволодільців з метою підвищення оборотів використання об'єктів авторського права.

У США існують інші договірні механізми, які за своєю сутністю пов'язані із подоланням монополізації та прискорення цивільно-правового обороту сфери авторського права. Так, на практиці трапляються випадки визнання судами існування **ліцензій, які можна назвати «уявними»**. Прикладом уявної ліцензії можна назвати справу *Attig v. DRG, Inc.* (2005). Згідно з рішенням окружного суду штату Пенсільванія колишні клієнти веб-розробника пана Аттіга мали уявну, невиключну ліцензію на копіювання та перенесення на інші сервери двох веб-сайтів, створених та розміщених розробником на замовлення [4]. Обставини справи були такими, що пан Аттіг розробив для відповідачів у справі два веб-сайти, розмістив їх на відповідних серверах та отримав за це винагороду. Пізніше відповідачі припинили авторсько-правові відносини із паном Аттігом та найняли нового технічного працівника, який здійснив перенесення веб-сайтів на інший сервер. У результаті цих дій первісний розробник подав позов до суду про порушення його авторських прав на веб-сайт, мотивуючи його тим, що він не надавав дозволу на такі дії щодо результатів його творчості. Однак, як пояснює Е. Браун, суд дійшов висновку про те, що невиключна ліцензія виникла тоді, коли творець об'єкта на вимогу відповідача передав його, маючи на думці, що відповідач буде копіювати та розповсюджувати його. У своєму рішенні окружний суд посилався на дві інші справи, що встановлювали базові правила стосовно існування уявних ліцензій. Зокрема, згідно зі справою *Effects Associates v. Cohen* окружний суд мав встановити три умови:

- 1) ліцензіат є замовником твору,
- 2) ліцензіар створює відповідний твір та передає його ліцензіату,
- 3) ліцензіар розуміє намір ліцензіата копіювати та розповсюджувати твір.

За словами Е. Брауна, суд із легкістю встановив перші два факти. Однак стосовно третього критерію суд звернувся до справи *Holtzbrinck Publishing Holdings, L.P. v. Vyne Communications, Inc.* У цій справі зазначалося на «здоровий глузд» сутності відносин, в яких при створенні об'єкта на замовлення споживач не буде виплачувати хорошу винагороду за сайт, який він не може використовувати. Також, пан Аттіг розміщував на сайті позначки, які сповіщували про авторські права замовників, чим, на думку суду, засвідчував усвідомлення належності їм відповідних прав [4].

Отже, незважаючи на те, що фактично воля сторони договору не була висловлена на використання твору певними способами, сутність відносин обумовила виникнення «уявної», тобто такої, що маєть на думці, ліцензії. Безумовно, такий спосіб регулювання відносин є неможливим згідно українського законодавства. Зокрема, відповідно до ч. 8 ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [5] усі майнові права на використання твору, які передаються за авторським договором, мають бути у ньому визначені. Майнові права, не зазначені в авторському договорі як передані суб'єктом авторського права, вважаються такими, що не передані, і зберігаються за ним. Ця норма чітко вказує на те, що будь-які невизначеності щодо волевиявлення правоволодільця мають тлумачитися

на користь останнього. Таким чином законодавець захищає суб'єктів авторського права від зловживань щодо наданих за договорами повноважень із використання творів. Однак, як показує закордонна практика, правоволоділець не завжди є «слабкою фігурою» у відносинах стосовно творів. Можливість визнання судами існування уявних дозволів (ліцензій) може стати запорукою захисту інтересів користувачів за авторськими договорами, та позитивно вплинути на збільшення цивільно-правових оборотів у сфері використання об'єктів авторського права.

Законом США про авторське право 1976 року передбачено можливість **переривання наданих раніше прав на використання творів**. Це стосується як тимчасових дозволів у формі ліцензій (виключних та невиключних), так і відчужених прав. Можливість переривання терміну дії договору не стосується творів, створених у зв'язку із виконанням умов трудового договору.

Підставою встановлення можливості для переривання терміну наданої ліцензії є турбота представників Конгресу США про економічні інтереси автора. Так, право поновлення строку охорони авторських прав як таких дозволяє автору, який зазвичай перебуває у слабкому становищі щодо висунення вимог, вступити у повторні переговори стосовно умов використання твору [6, с. 178]. Підставою для перегляду умов укладеного договору є також непередбачуваність можливих прибутків при використанні результатів творчості. Дійсно, при укладанні авторами договорів із студіями звукозапису, видавництвами, кіностудіями та іншими великими корпоративними учасниками ринку, зазвичай складно передбачити, чи матиме відповідний твір комерційний успіх, чи принесе прибуток та чи буде використання цього твору тривалим у часі. Практика показує, що вже історично відсоток дійсно прибуткових об'єктів авторського права є незначним порівняно із кількістю творів, у які вкладаються кошти, та потім не повертаються компаніям у запланованих масштабах (або є відверто збитковими). З одного боку, компанії істотно ризикують кожного разу, коли вкладають кошти у поширення творів, тобто укладання із авторами прибуткових об'єктів договорів на вигідних для корпоративного суб'єкта умовах допомагає компенсувати фінансові втрати від використання тих творів, що приносять збитки. З іншого боку – інтереси самих авторів нерідко залишаються поза межами економічного балансу. Саме з метою надання авторам можливості отримати справедливий винагороду за тривале використання тих творів, що приносять значний прибуток компаніям, американський законодавець запровадив правило про згоду переривання дії авторських договорів та перегляду умов використання об'єктів авторського права.

Суб'єктом ініціювання переривання дії договору є саме автор твору або (у разі смерті автора) особа, якій належить принаймні 51 відсоток «інтересу автора з переривання дії договору». Це право також може передаватися у спадщину (Секція 203 Закону 1976 року).

Істотними при перериванні дії договору є терміни. Так, переривання є можливим лише з моменту набрання чинності договором та тільки

протягом 5-річного «вікна». У випадку, якщо протягом зазначених 5-ти років перегляд умов договору не ініціюється уповноваженою особою, первісний договір продовжує мати чинність та вже не підлягає зміні.

Саме зараз, майже через 35 років після підписання Закону 1976 року (який набрав чинності 1 січня 1978 року), стають актуальними випадки переривання термінів укладених раніше авторських договорів. Так, однією з перших американських справ, у рішеннях щодо яких суди встановлюють тенденції із тлумачення норм законодавства стосовно переривання дії авторських договорів, є справа *Scorpio Music, et al. v. Willis*. Рішення в цій справі було винесено 7 травня 2012 року. Обставини справи є наступними [7]. У 2011 році Віктор Вілліс, один із співавторів 33-х популярних пісень гурту «Village people» (в тому числі надзвичайно відомих пісень «YMCA», «Go West» and «In the Navy»), звернувся до компанії, якій було надано права на використання цих пісень наприкінці сімдесятих років, із вимогою про перегляд умов договору відповідно до можливості, наданої йому зазначеною нормою Закону 1976 року. Пан Вілліс є автором текстів до відповідних пісень, та подав повідомлення про його вимогу переглянути умови договору за два роки до закінчення 35-річного терміну з моменту підписання договору, що передбачено Законом. Компанія подала до суду позов, в якому заперечувала проти перегляду умов договору, посилаючись на те, що роботу із створення об'єктів авторського права було здійснено згідно трудового договору. Також, компанія зазначала, що пан Вілліс не міг одноособово подавати вимогу про перегляд умов договору окремо від інших співавторів.

Однак суд виніс рішення на користь відповідача – співавтора пісень, в якому зазначив, що об'єкти авторського права створені паном Віллісом самостійно (окремо від обов'язків за трудовим договором). Також, оскільки пан Вілліс надав права на використання його творів самостійно від інших співавторів пісень, він має право вимагати переривання дії договору з метою перегляду його умов окремо від інших суб'єктів [8].

У цілому, наявність можливості в авторів (та їх правонаступників) вимагати перегляду умов уже чинних договорів, укладених стосовно прибуткових творів, відіграє надважливу роль для авторського права в цілому.

По-перше, автори наділені законодавцем ефективною зброєю у боротьбі за справедливий винагороду.

По-друге, наявність потенційної вірогідності перегляду умов договору покликана обмежити свавілля корпоративних суб'єктів авторського права у встановленні умов використання творів.

По-третє, існує база для встановлення балансу між фінансовими ризиками та прибутками компаній, а також – урахування інтересів авторів творів, що приносять істотний дохід.

Можна із впевненістю сказати, що вказана норма Закону 1976 року істотно обмежує права компаній та інших осіб, яким надається право на використання об'єктів авторського права, або відчужуються ці права. Однак це обмеження має позитивно вплинути

на подальший розвиток авторсько-правових відносин взагалі, і не лише в США, а й в інших країнах світу.

Наведена практика та норми законодавства, на яких її засновано, є дуже цікавими для України. Безумовно, перегляд умов ліцензій на використання творів є більш реальним для вітчизняної практики, ніж можливість перервати дію договору, за яким було відчужено права. Це положення законодавства, безумовно, відрізняє авторське право України та США.

Сьогодні, під час інтенсивного залучення корпоративних суб'єктів до участі у відносинах у сфері дії авторського права та зростання кількості укладених авторських договорів, виникає потреба у більш детальному аналізі умов таких договорів. Збільшення масштабів договірної регулювання відносин між авторами творів та компаніями так чи інакше призводить до виникнення більших варіацій деталізації прав та обов'язків сторін за договорами. Враховуючи історичні аспекти розвитку авторського права в Україні – під час існування радянського антиринкового становища, фінансовий стан автора, фактично нікого не турбувало – здебільшого автор отримував заробітну плату або паушальний платіж та вважалося, що мати фінансові претензії пізніше не є правильним. Однак невідгідне для автора становище може існувати й за умов розвитку ринкової економіки, коли компанії фактично діють виключно у власних фінансових інтересах та первинний суб'єкт авторських прав не завжди має змогу відстоювати власні права в процесі укладання договорів. Зважаючи на економічну сутність авторських договорів, виявляються важливими більш гнучкі умови, що їх можна передбачити в договорах.

У цілому вивчення наведеного законодавства США та прецедентів свідчить про наявність істотних відмінностей між договірним регулюванням авторських відносин в Америці та в Україні.

Запозичення вказаних закордонних способів регулювання суспільних відносин здаються просто неможливими в Україні, зважаючи на наявні в законодавстві норми. Однак зарубіжна практика формується під впливом реальних ринкових ситуацій, та виникнення їх в Україні вбачається не лише можливим, але й бажаним, оскільки свідчитиме про здоровий розвиток економічних стосунків у сфері використання результатів творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Contract - Freedom and Restraint. Edited with introductions by Richard A. Epstein. Garland Publishing, Inc. New York. – London. – 2000. – С. 553.
2. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII.
3. An Act for the general revision of the Copyright Law, title 17 of the United States Code, and for other purposes. Pub. L. 94-553 (Oct. 19, 1976).
4. Brown Evan Web developer gave implied copyright license to clients; court awards summary judgment to defendants in infringement action // Internetcases. Law and technology [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.internetcases.com/2005/04/05/web-developer-gave-implied-copyright-license-to-clients-court-awards-summary-judgment-to-defendants-in-infringement-action/>
5. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII.
6. Julie E. Cohen, Lydia Pallas Loren, Ruth L. Ookediji, Maureen A. O'Rourke Copyright in a Global Information Economy. Third edition. Wolters Kluwer. 2010.
7. Caplan Brian D. Navigating US Copyright Termination Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2012/04/article_0005.html
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.loeb.com/files/Publication/a1c29d9c-804a-418c-8abe-06ac13166a6f/Presentation/PublicationAttachment/fcfc470b-6e3a-4241-8c7b-0b537036a02c/Scorpio%20v.%20Willis.pdf>

УДК 347.754:61

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Савченко В. О.,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: У статті досліджено зміст договору про надання медичних послуг. Розглянуто специфічні особливості та елементи змісту договору. Проаналізовано нормативний та наукові підходи щодо обов'язкових умов договору про надання медичних послуг.

Ключові слова: договір про надання медичних послуг, зміст договору, умови договору.

Анотация: В статье исследовано содержание договора на оказание медицинских услуг. Рассмотрены специфические особенности и элементы договора. Проанализирован нормативный и научные подходы относительно обязательных условий договора об оказании медицинских услуг.

Ключевые слова: договор об оказании медицинских услуг, содержание договора, условия договора.

Annotation: In the article content of medical service agreement are explored. Features and elements of agreement are considered. Analysed normative and scientific approaches about mandatory conditions of medical service agreement.

Key words: medical service agreement, elements of agreement, mandatory conditions.

Загально визнано, що саме договір виступає

основним регулятором цивільних правовідносин. Як